

A vallás és a mai koreszmék

DR. ABRUDBÁNYAI JÁNOS
theol. tanár.

Felelős kiadó: Dr. ABRUDBÁNYAI JÁNOS

Lengyel-nyomda Kolozsvár, Bólyai-u. 7. Telefon 11-58
Felelős vezető: Lengyel Albert

Nem vállalkozunk arra, hogy a kor-
eszme fogalmát meghatározzuk. Mondani-
valóink elején csupán utalunk arra, hogy
e fogalommal ma lépten-nyomon talál-
kozunk. Érezzük, hogy van jelentősége s
ennek tartalmát, lényegét sejtjük is. Az
egyéni lélek tevékenységének irányát,
miértjét és milyenségét nagyon nehéz
taglalnunk. Sajátmagunkat is, felfogá-
sunkat is csak olyankor vagyunk képesek
vizsgálat tárgyává tenni, amikor valami
rendellenes történés, rázkodás magunk
felé fordítja tekintetünket. Még nehezebb
ez a vizsgálódás akkor, ha egy társa-
dalom, vagy egy közösség lelkéről van szó.
Az egyéni lelkek összességéből tevődik
össze, vagy inkább épül egybe, alakul ki
a kor lelke. Az egyes korok társadal-
mának lelke természetesen nem az egyéni
lelkek pusztán egymásmellé sorozódásából
áll elő, hanem egy olyan újszerű lelki
jelenség keletkezése ez, mely minősé-
gében egészen sajátos jelleget vesz fel.
A lelkek együttes megnyilatkozása a kor

szellemét alkotják, mely szellem bizonyos életkörülmények alatt mind határozottabb irányt követ. Ennek az iránynak kialakulásánál a döntő tényező mindig az, hogy a gondolkozó egyének és társadalmak a környezetüket képező és a létalapjukat jelentő világmindenséget miként itélik meg. Hogyan olvassák le annak törvényszerűségeit, hogyan magyarázzák keletkezését, jelen állapotát és elkövetkezendő sorsát. A világmindenség mellett, mint külső keret mellett azonban sohasem tudja figyelmen kívül hagyni egy kor társadalma, illetve gondolkozása azt, ami magával az emberi társadalommal történik. A történelem törvényszerűségeire is kíváncsi. Ujra, meg újra felméri azokat a gazdasági, társadalmi, erkölcsi és lelki tényezőket, melyek a történelem alakítói voltak. Megkeresi emberi nézetellentéteknek rugóit, katasztrófák, háborúk okát s elkerülhetetlenül értékel, mérlegel és latolgat.

Az emberi gondolkozás aztán nagyobb jelentőségű történések után, azok közvetlen hangulatában, bizonyos törekvéseket helyesebbeknek itél, másokat kevésbé helyeseknek. Egyes életirányokat kívánatosaknak tart, másokat nem. Átélt súlyos katasztrófák kényszerítik időnként a társadalmakat, hogy elkövetkezendő

esztendők történelmének alakulását nagyobb gonddal és több körültekintéssel készítsék elő. Ilyenkor sarjadnak, születnek, lesznek, termelődnek ki a korszalmak. Olyan tudatos gondolatok, melyek mögött fokozatosan erősödő társadalmi elhatározás húzódik meg. Szenvedésben, gyötrelemben, mély társadalmi fájdalmakban vajudnak életre ezek. A korszallem táplálja azokat s a mai életet élő emberi erők viszik előre. Az egyes korok eszméi határozzák meg azon kor emberi társadalmának világnézetét. A világnézet pedig sajátos életstílussá válik s döntő módon foly be minden emberi tevékenységbe.

A «mai kor» eszméivel kapcsolatban kívánunk a vallás kérdésével foglalkozni és ezért meg kell jelölnünk, hogy mit értünk »mai kor« alatt. Vannak vélemények, melyek szerint a világháboru nehéz lidércnyomásából felébredő emberi gondolkozás elindulásától számítják a mai kort. Időben ez az 1920-as évek elején keresendő. E vélemények szerint az átélt kemény idők véres élménye csak ebben az időben indított el új mozgalmakat, keltett életre friss törekvéseket s így innen kell számítanunk a mai kort. Ezzel a véleménynel szemben azonban mind határozottabbá vált az a meggyőződés, mely

szerint a mai kor elnevezés alatt folyamatban található szellemi, társadalmi és gazdasági törekvések tulajdonképpeni gyökerei mélyebbre nyúlnak vissza s hogy mindezeket megérthessük, legalább az első világháboru kitörése előtti esztendeig kell visszamennünk. Az 1914-es esztendőben kirobbant európai, majd világfeszültség társadalomkutatók, gazdasági szakértők és politikusok véleménye szerint egy évtizedekre nyúló kort zárt le, illetve egy újat nyitott meg. Kornis szerint »a mi jelen korunknak van egy eléggé határozottan kiemelkedő kezdő határvonala, amely önként kínálkozik, egy nagy külső, de a szellemet megrázó és új irányba terelő esemény: a világháboru. Ez valóban nagy bevágás a történeti idő folyásába; az ennek tartalmatadó értékelést sokban gyökeresen megváltoztatta. A kultúra valamennyi ágában nagy átalakulást idézett elő: elsősorban a politikai és jogrendszerben, a gazdasági élet szellemében, az erkölcsi felfogásban, a vallásos szellem elmélyülésében, másrészt elpaganizálódásában, a technikai szellem hihetetlen felfokozásában, a művészetekben és az irodalomban».¹⁾

¹⁾ »Korunk önvizsgálata.«

Vannak, akik azt állítják, hogy a világ sohasem volt olyan gazdag, mint éppen az elmúlt világháboru kitörésekor. Az azt megelőző ötven esztendőn keresztül különös gazdasági virágzás jellemezte az egyes társadalmakat, nemzeteket. A világháboruban Montenegró és Szerbia kivételével — szerintük — mind a gazdag nemzetek háboruztak. A belső gazdasági felhalmozódás ugyanis: a gépek és fegyverek, egyéb áruk piacot kerestek s a legfelvevőbb piacnak a csatateret bizonyultak, ahol minden földi jót felvásárolt a rombolás szelleme. Ki kellett — eszerint — robbannia a katasztrófának, mert a gazdasági fejlődéssel és gyarapodással párhuzamosan nem mutatott megfelelő fejlődést az általános erkölcsi élet. A külső gyarapodásban mutatkozó és természet szerint adódó veszélyek elhárítására, feszültségek levezetésére, helyes irányba terelésére nem volt elegendő erkölcsi műveltség készenlétben s ezért a felhalmozott anyagi javak a maguk fizikai tehetetlenségének törvénye szerint egymásra hajóltak, egymásra mentek, egymásra omlottak. Az ember már-már eszközévé vált az önereje által létrehozott tárgyi javaknak.

Mások viszont a nacionalizmus fel-

fokozásában keresték a magyarázatát annak, ami az első világháború kirobbanásához vezetett. Reánkénézve ez alkalommal annak megállapítása a fontos, hogy akkor egy korszak látszott lezáródni és egy új elindulni. Ennek az akkor elinduló új korszaknak különös jelentőséget ad az a szempontunkból, hogy egy kemény világháború volt a bevezetője és egy másik világháború a lezárója. Téves ugyanis az a megítélés, mely ezt a harminc esztendőre terjedő időt úgy osztja fel, hogy beszél első világháborúról, békés közbeeső időszakról s aztán az új világháborúról. Ma már kezd egyetemessé válni az a meggyőződés, hogy itt legalábbis 1914-től a történelem bonyolult szálai szoros logikai láncolatot alkotnak a mai pillanatig.

A most dúló még nagyobb világháborút olyannak tekinthetjük, mint amely véres, szigorú főtárgyalása egy olyan bonyolult világügynek, mely az első világháború alkalmával csak éppenhogy tárgyalásba vétetett s melynek aktái, ügyiratai, tanúi csak félretétettek, de amelyek az u. n. nyugalmi, békés szakaszban határozott kristályosodási folyamaton mentek keresztül. Új szempontok, új érvek, új szándékok kerültek napvilágra

s ezek valóságosabban sejtették meg, hogy miértis olyan nehéz a pör. Láthatatlan szándékok és kezek szerepét fedezték fel az u. u. békés időszakban s most már tisztább szemlélettel és sokkal elszántabb erővel bontakozik ki a peranyag lényege. Az első világháború következtében felfedezhető szerte a művelt emberiség életében egy fokozott mértékben történő önszemlélet. A rázkódás után öntudatosulási folyamat játszódik le sokkal gyorsabban, mint nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb lelkű korokban. Teleki Pál a képviselőház 1940. december 3-i gyűlésén mondta: »Semmisem új olyan értelemben, hogy ne legyen előzménye és semmisem olyan régi, hogy ne legyen következménye, mégis vannak a világtörténelemnek olyan momentumai, amikor a folyamat gyorsul s amikor több joggal mondjuk, hogy új a kialakulás, mint a világtörténelem más időszakaiban«. Imrédy Béla a mai idők lelkirajzát behatóan vizsgálva, azt állapítja meg, hogy nemcsak arról van ezekben az esztendőkben szó, hogy egy gyorsabb iramu korszak sajátos történései mennek végbe, hanem mindenekfelett arról, hogy »korfordulón« állunk, illetve a kor eszméi határozottan munkálják az új világ megszületését.

Bármiként vitatja is valaki a dolgokat, az már közmeggyőződéssé kezd válni, hogy világunk válaszáton van. Ez már cáfolhatatlan igazságként belegyökeredzett a mai ember gondolkozásába.

Lehet, hogy a problémák, melyeket a most folyó háboru tudatosít bennünk, nem újak, de a kemény világnézeti küzdelem eleven, mély élményszerűséggel vetíti elénk azokat s elkérülni nemigen tudjuk. Ezeknek a problémáknak újszerű felvetődése kötelességünké teszik a vallás helyzetének, szerepének és lehetőségének tisztázását. »A mai idők u. n. *kor-szerűségei* nagyon meg kell gondolkoztassák a magyar keresztény egyházakat, a nemzeti élet érdekében, de a saját existenciájuk érdekében is« — mondja Tavaszgy Sándor egyik dolgozatában. (Az Út, 3. sz.)

II.

Felvetődik most már a kérdés: vannak-e az általunk fennebb körvonalazott korban, a mai korban, kialakult eszmék, melyek sajátos vonások, jellegzetes színek volnának a mai idők arcán? A mai élet szervezetében, az általános művelődésben, gyakorlati kérdések alakulásában

vannak-e hangsúlyozott, erősebb irányt jelölő eszmények, melyek úgy jellemeznék ezt a kort, miként a vallás a középkort, a szépség a renaissancot, az ész vagy az értelem a felvilágosodás korát? A huszadik századot általában a gazdasági és technikai értékek korának mondják s ha ez igaz, az általunk megjelölt idő is e század szakasza. S akkor erre is jellemző a gazdasági és technikai vonás. Azt hiszem azonban, hogy felvetett kérdéseinkre mélyebben kell keresnünk a feleletet. Még az a megállapítás sem elégíthet ki, mely tulajdonképpen ugyanilyen eredményre jut s mely szerint a görögség felfedezte a világ gazdagságát, a keresztény meglátta a mélységét, a titkát, az újkori Európa pedig kivetkőztette titokzatosságából s kezesbáránnyá igyekezett tenni az addig félelmetes természetet. Pedig ez a megállapítás közelebb visz bennünket kérdésünk lényegéhez s amint látni fogjuk, ennek felemlítése hiábavaló nem volt. Amennyire megfigyelhetjük, a mai korban szemlélődők és véleményirányítók felfogását, megállapíthatjuk, hogy a kereszténység három magatartás látszik kibontakozni. Vannak a mai kor eszméit illetőleg semleges természetű gondolkodók, vannak pesszimizták és vannak optimisták.

A semlegesek, kiket inkább közömbösekknek nevezhetnénk, egykedvűen állapítják meg, hogy téves az a megítélés, mintha ezekben az esztendőkből új koreszmék volnának kialakulóban. Ami ma történik — szerintük — nem egyéb, mint a régi eszményeknek friss vajudása. A megzaklatott emberiség kínos mohósággal keres. Érti, hogy helyen-helyen lényegesen elvétette a dolgokat s most — nem egyszer — merő kapkodással szeretne mindent visszacsinálni, illetve visszaálmodni magát a békés, boldog időkbe. Az ilyen gondolkozók szerint tulajdonképpen a gyökeres demokrata eszmények, a francia forradalmi eszmények azok, melyek új hajtásban, de a régi lényeggel termik a maguk gyümölcseit. Az *egyenlőség, szabadság, testvériség* kitűnő eszményei azok, melyek más-más jelszavakban jogot kérnek s létalapot akarnak. Minden más, amiről szó van, amit propagálnak és reklámiroznak, csak efemer jelenség, tiszavirágéletű s komoly megmaradásra nem számíthat. Az egyesek által koreszméknek hirdetett irányelvek inkább csak tünetek, melyek egy lázában égő kor beteg arcán megjelennek, de ha majd lecsendesednek a történelem felkavart és mozgásba hozott

tarajos hullámai, eltűnnek s nyomuk sem marad. Talán említenünk sem kell, hogy az ilyen gondolkodók titkos benső vágyakat fejeznek ki s csak azért mutatkoznak közömbösekknek, mert ma neméppen népszerű visszaálmodni a demokráciák letűnt korát. Hazánkban ennek a felfogásnak gazdasági és társadalmi megfogalmazói azok, kik a szociáldemokrácia nyílt, vagy burkolt szövetségeihez tartoznak, politikai megfogalmazói közül szintén nevének nevezhetnénk néhányat, ezuttal azonban el-mellőzzük ezt.

A pesszimista magyarázók közül leg-többben abból indulnak ki, hogy csak a beteg ember veszi észre pl., hogy van bizonyos belső szerve, mellyel eddig sohasem törődött, — noha nélküle nem tudott volna élni. Ma csak azért kényszerülünk mindegyre világnézeti kérdéseket felvetni és koreszmék iránt érdeklődni, mert beteg a kor. Bizonyos korokban a kultura életárama akadozik, kifogy. Rendesen olyankor szokott ez történni — mondják — amikor valami új ötlet nagy erővel tör érvényesülésre s annyira agresszív módon jelenik meg, hogy az előbbi egészséges gondolatok elsorvadnak. Ekkor kérdések vetődnek fel. Érti a társadalom, hogy vannak ilyen kérdései,

jelentkeznek problémái s így arra következtet, hogy beteg a társadalom.

Az ilyen pesszimista gondolkozók nem mondják azt, hogy a mai kornak nincsenek jellegzetes vonásai, ellenkezőleg, fájdalommal és reménytelenséggel állapítják meg, hogy igenis észrevehetően és feltartóztatlanul bontakoznak ki sajnálatos jelenségek. Egyesek szerint »e korszak négy jellemző tényezője: a kötöttség, materializmus, kollektivizmus és diktatura« (László Dezső), mások szerint »A jelenvilágiság és eltömegesedés« a jellemző vonások (Schütz Antal). Szerintük akár a bolsevizmus, akár a facizmus, nemzeti szocializmus, fallangizmus, vagy más társadalmi és államformákat vesszük szemügyre, ilyen és ehhez hasonló kirívó vonásokat szemlélünk. Minden vonások e világra látszanak hangsúlyt helyezni a túlvilággal szemben s pillanatnyilag a földet többre értékelik, mint az eget. Bántó módon elgyakorlatisodott, vagy erre indult a mai kor embere. Addig, míg a középkorban mindenekfelett valónak hitték a túlvilági boldogságot, addig ma ezen a földön szándékoznak boldogok lenni az emberek. »A ma szellemi irányát és a ma ember-típusát félreérthetetlen határozottsággal

és alapvetően jellemzi a jelenvilágiság. Ha a ma emberével szembesítjük az előző történelmi kor emberét, a középkori embert és művelődését, látjuk, hogy ott a lélek üdvössége és másvilági sorsa volt az a csillagzat, mely megszabta minden törekvés irányát és szolgáltatta minden helyzet, történés és teljesítmény értékmérőjét. A mai élet általános iránya kétségtelenül nem a másvilági üdvösség megszerzése, illetve elvesztésének elhárítása, hanem az ezen a földön való minél kellemesebb és minél kiadósabb berendezkedés, minél több embernek, minél nagyobb jóléte a földön.« (Schütz: A vallás).

A másik veszedelmet az eltömegesedésben látják. Némelyek nevére nevezik és így jelölik a veszedelmet, mások a diktaturában jelentkező kollektivizmust emlegetik. Ezen gondolkozók számára kevés vigasztalót nyújt ez a kor s eszméinek inkább »kísértései« vannak. Nehéz kérdéseket vet fel s különösen megnehezíti — szerintük — a vallás helyzetét. Ortodox-keresztények, dogmátikus vallásbölcsesek azok többnyire, kik ilyen pesszimista-szemüvegen szemlélik a jelen szellemi küzdelmeit. De vannak végül, akik a világ és emberiség jelen esztendei

alakulásában nem látnak súlyosan és végzetesen lehangoló vonásokat. Nem tagadják, hogy lázas vajadásban küzködik minden, azt sem vitatják, hogy halálos betegség is felfedezhető szervezetében, de megvannak győződve, hogy a krízis állapotán már túljutott a kor, hogy a »válság« már nem jellemzője és magyarázója a helyzetnek s elég korán tudott megfelelő diagnózist csinálni ahhoz, hogy a betegség felismerése a gyógyulás legbiztosabb kiindulását jelentse. Az edzett, viharokat átélt emberiség szervezete ezekben a nehéz időkben elég ellenálló erővel rendelkezett s kibirt igen súlyos fertőzéseket is, nemcsak, de regenerálóképességének megfelelően tiszteletreméltó bátorsággal és erővel új irányelveket termelt ki. Valami új és termékeny életforma felé való törekvés látszik feszülni a mai korban. Kivénhedt, lehervadt s már kórossá törtült régi eresztékek, illetve építményromok eltakarításán fáradozik. Bármiként ítéljük is meg a bolsevizmust, már ez az életforma is eleven tiltakozásnak született egy régi világgal szemben, a liberális államforma gyengeségével szemben s bár léte inkább a merő és csupa tagadás szegletkövére épült s kivitelezésében szerencsétlen szempontok

és értékskálák vezették, törekvése, súlyos, keserves kísérletezés volt egy új világ megépítésére.

Optimista szociológusok éppen azzal lesznek optimistává, hogy megsejtik, megérik vagy éppen felfedezik, hogy a bolsevizmus balsikerű melléfogásain is okulva határozottan alakulnak ki a mai kor eszményei. Az individualizmussal szemben, mely a liberális szellemi és gazdasági rendben életlehetőséget kapott és virágzott, de megváltani egyetlen komoly emberi gondot nem tudott, a mai kor a *közösségi* életformát juttatja előnybe. A pesszimisták sokat siratják az egyént. Elmondják, hogy ma már minden országban az egyén vaskapcsokkal van a közösség egészéhez kötve, amely nemcsak a külső cselekvései módját és az érzület irányát, de minden vonatkozású mozzanatát iparkodik meghatározni. Szerintük ez a művelet az egyénnek értékét lefokozza s csak a közösségen belül ruházza fel az egyént értékkel. Attól félnek, hogy a tömeguralom a szovjetrendszer példájára más politikai rend közepette is ellaposítja, elszinteleníti az általános művelődést. A legszembeütőbb minden közösségi gondolattal szemben elhangzó ellenvetésnél az a ferde felfogás,

mely nem képes különbséget tenni a tömeg és a közösség között. Egymásután megjelenő dolgozatok, beszédek és könyvek, e kettő között létező lényeges különbséget éppen eleget hangsúlyozták már, mégis szükségét érezzük annak, hogy megemlítsük, miszerint a tömeg elsősorban mennyiséget, számot jelent. A tömeg az, amellyel valami történik, mellyel valamit csinálnak legtöbbször anélkül, hogy maga a tömeg tisztában volna, hogy erejét, képességét mire használják fel s általában mi történik vele. Leginkább eszközi értékjellege van a tömegnek. Ezzel szemben az az embersokaság, amely minden egyes tagjában érzi a feladatok súlyát, tudja, hogy miért cselekszik s remeg a holnapi napért, az több a mennyiségnél, az közösség. A közösség minden egyes tagjában törődik, gondolkozik, ítél, törekszik s áldozatot hoz. A közösség nemcsak a tenyerét tartja, hanem meg is tudja nevezni, mik az igényei. A közösségnek vannak lelki igényei is s ezeknek kielégítését nemcsak mástól, vagy másoktól várja, hanem azokat igyekszik önmaga előteremtteni. A közösség a maga benső összetételében sohasem válhatik eszközzé, mert abban a pillanatban összeesik, mivel nem tömegnek volt nevelve.

Aki ezt a közösséget, a mai kort jellemző emberi társasmegnyilatkozást és tevékenységi formát minduntalan azonosítja a tömeggel, az nem tud megfelelő módon különbséget tenni dolgok között.

A második határozott jellemvonása a mai kornak az a fokozatosan kristályosodó törekvés, mely a közösségi életformát mindig egy *nemzet* életén belül igyekszik kiteljesíteni. Tagadhatatlan, hogy e gondolkör kialakulásának folyamatát különösképpen meggyorsították azok a nemzetközi erők és kísérletek, melyek elsősorban a bolsevizmus mögé, majd más világszövetségek mögé húzódva egyes fajok és nemzetek életére törtek. Kierlelte azonban ezt a fejlődés természetes törvénye helyes alkalmazásának gondolata is. Az emberi társadalmak kifejlődésének útja mindig az egyén — család — törzs — nemzet volt. S mindazon népcsoportok, melyek a természetes fejlődési utat ugrásszerűen próbálták meggyorsítani s így célhoz érkezni, kudarcot vallottak. Az emberiség mai szerkezetében, szellemiségének és gazdasági lehetőségeinek mai állapotában — szüntelen erősödő vélemény szerint — csak a nemzeti közösségben megy végbe valóságos fejlődés s nem a nemzetköziben. Csak

a nemzeti közösség a kultúra eredeti és igazi teremtője, bölcsője. Ezért van a nemzeti kulturáknak sajátos, lényegükben különös és utánozhatatlan természetük. A nemzeti gondolat megerősödésének útja a mai korban a népi gondolattal való összekapcsolódásban mutatkozik. Európa minden nemzete szorgos igyekezettel azon van, hogy e kapcsolat minél szorosabb és minél teljesebb legyen, illetve, hogy a nép fogalma lehetőleg teljesen fedje a nemzet fogalmát. Egyik előző dolgozatomban írtam: »A nép passzív valami, inkább a sors elviselésére, mint alakítására alkalmas alany. Az öntudatra jutott és aktivitásban élő nép a nemzet. A nemzet lényege szerint a nagykorúvá lett nép. Van értéktudata a nép valóság-tudatán túl, vannak céljai, melyeket maga elé tűz és azokat közös cselekvéssel meg akarja valósítani.«¹⁾ Erdélyben a román fennhatóság alatt magyar nép élt, mely jogilag a román állam kötelékében élte életét, de a magyar nemzethez tartozott. Van azonban a magyar nemzet és a magyar nép között más vonatkozásban is különbség. A magyar nép nemzeti irányítása a történelem folyamán nem mindig

¹⁾ »Unitarizmus és fajelmélet.«

magyar kezekben volt. A nép sokszor érezte, hogy nemzete irányítói nem képviselték mindig az ő akaratát, nem fejezték ki tevékenységükben az ő vágyait s nem is munkálták céljait. Ezért nyilvánvalóvá vált egy természetszerű szakadás a nép és a nemzet között. Egyesek innen magyarázzák azt, hogy a magyar nép egyes rétegei nem nagyra becsülik a közintézményeket, mert azok a történelem folyamán rendszerint idegent, mást, nem magyart képviseltek és jelentettek. Az iskola, a kórház, a bíróság, a vármegye, az adóhivatal és minden közintézmény a nép szemében a mást jelentette s így a nép és a nemzet egybeforrása nagyon nehezen születhetett meg. Hogy ennek a helyzetnek milyen súlyos és komoly kihatásai vannak és lehetnek, hogy az egybekapcsolódásnak hiánya milyen aggasztó módon jelentkezik, különösen ilyenkor látszik, amikor a magyar nép nemzeti feladatokat kell teljesítsen, léte érdekeiért háborút kell hogy viseljen. A nép, mely lélek és élet szerint nem teljesen egy a nemzettel, nem képes maradék nélkül magáévá tenni a küzdelmet. Mondják, hogy a magyar nép és nemzet összekovácsolódásának határozott folyamata Trianon után vett lendületet.

Ekkor kezdett születni a magyar nemzet, ekkor kezdett népből nemzet lenni. Nagy történelmi tragédiája, guzsbakötött állapota, csonkasága voltak azok a súlyos tényezők, amelyek újszerű függetlenséget kölcsönöztek ennek a népnek s amelyek önmagára találtatták azt.

Mennyivel előnyösebb helyzetben van ilyen tekintetben a német nemzet, mely ma már előszeretettel inkább német népről beszél s ezt tudatosítja. A nemzetnek a nép ősi tartalékerőivel való felfrissítése tehát időszerű törekvés és a mai kor eszméinek egyik jellegzetes vonása. A népi erővel tudatosan és rendszeresen, fokozatosan és állandóan oltja magát a nemzet, miként a vérsavóval a legyengült, kevésbé ellenálló szervezetet az orvos.

A mai kor harmadik, de egyben legdöntőbb és legerőteljesebben megjelenő eszméje a *szociális* eszme vagy gondolat. A kapitalizmussal szemben érlelődött erőssé s helyezkedik el fokozatosan a ma embere szellemiségének benső és külső megnyilvánulásai síkján. A szociális gondolat természetesen nem ennek a századnak, még kevésbé ennek a korának kizárólagos terméke, de az már nyilvánvalóan igaz, hogy a világháború

közvetlen hatására egyre fokozottabb mértékben lépett előtérbe világszerte az alacsonyabb, elhanyagoltabb néprétegek jogos emberi követeléseit kielégíteni szándékozó szociális intézkedések. Az »Országépítés« szerint (1943. március 1.) »a szociális gondoskodás a rászoruló tömegek érdekeit szolgáló különböző intézmények életrehívása és fejlesztése a modern, becsületes államvezetésnek egyik legelsőbbrendű feladatává vált. Egyre nagyobb tért hódított ez az eszme az elmúlt évtizedek magyar államvezetésében is«. A szociális eszmének új jelentőséget kölcsönzött az, hogy a mai korban elméletben és gyakorlatban egyaránt a nemzeti gondolattal való együvértartozása van hangsúlyozva. Ebben az olasz fasizmus volt úttörő, de a kiteljesítést nemzeti síkon a német nép hatalmasabb vonásokban vitte keresztül. Szükkeblű, törpelelkű és önmagát nem becsülő nemzet a szociális kérdések megoldásához fél hozzányúltni s amikor a nemzetek programjukba veszik a nép általános jólétének munkálását, már nagyobb nemzeteknek számítanak, olyanoknak, melyek önmagukat megbecsültni képesek. Sokat emlegetjük és emlegetik ma a szociális szót és fogalmat. Sokat esik szó szociális

kérdésekről, problémákról, törekvésekről, egyesek előtt azonban még ma sem áll tisztán, hogy miről is van tulajdonképpen szó. Egy történelemtanár írja, hogy Magyarországon a világháború utáni esztendőben a szociális szónak emlegetése egyesek előtt ideges, türelmetlen magatartást váltott ki. Feltétlen forradalomra, vörös zászlóra, bolsevismusra gondoltak. Ma már az ilyen emberek is kezdenek megbarátkozni a gondolattal s kezdik sejteni, hogy amikor valaki szociális gondolatról beszél, azoknak a feltétlen és elemi emberi életszükségeknél az előteremtésére gondol, illetve létesítését célozza, melyek nélkül a szó igaz értelmében emberi életet élni nem is lehet. Minden társadalom embere számára kell: lakóhely, fűtőanyag, ruházat. Ezek a leg-
elemibb életszükségek. Ezeken túlmenően szükséges a módszeres és rendszeres egészségvédelem, mely gyermekvédelemmel kezdődik, s betegsegélyző intézményeken át üdülők, fürdők, sportpályák létesítéséig tart. De a pusztán testi védelmet jelentő és fizikai erőket ápoló szükségleteken és intézményeken túl a társadalomnak, a nemzeti közösségnek gondoskodnia kell a szellemi és lelki igények megfelelő, időszerű kielégítésé-

ről is. Nevelő intézményekről és lehetőségekről, egészséges szórakozásról és megfelelő valláserkölcsi irányításról. Nagyon vázlatosan ezeket értjük, amikor szociális kérdésekre gondolunk. Természetesen megszámlálhatatlan ága akad ennek a problémának, melyeket itt elősorolni szükségesnek nem tartok. Az csak természetes, hogy a nemzetköziségi alapon megszervezkedő és szociális igényeket kielégíteni szándékozó nép egy hatalmas raktárból, egy mérhetetlen nemzeti tárházból nem szedheti elő mindezeket a földi, szellemi és lelki javakat. Ezeket magának a nemzeti társadalomnak kell a maga életigényei kielégítésére előteremteni. És most már itt adódik a legnagyobb szociális kérdés: a munka kérdése. A munka a mai korszak értelmében új és mély jelentőséget nyer. Arany helyett valutává lett. A pusztásközi értékelésből önértékké emelkedett. Ki tudták könnyen számítani, hogy egy nemzet életén belül nem az arany, és nem semmi más nemesfém, vagy egyéb termeli és teremti a gazdagságot, az új értékeket, hanem egyedül a munka. Adva a nyersanyagot és hozzá a munkát, a dolgos kezet, vagy a szellemi erőt, előáll az új érték, alkotás, termelvény.

Az összes nemzeti értékek közül tehát — a mai koreszmék értelmezésében — a legbecsesebb a munka. Ezt a munkát pedig az ember végzi. Ha tehát egy nemzet nagyra akar lenni, minden igyekezetével azon kell hogy legyen, hogy lelkiismerete szerint gondot viseljen az ember fizikai és szellemi erejére. Fizikai és szellemi erejére egyaránt, mert az új gondolkozás jegyében nem lehet többé mesterségesen különválasztani a testi és szellemi munkát és nem lehet egyiket a másikonál többre értékelni, jobban megfizetni, előbbre helyezni. Minden munka a teljes ember egész energiáját követeli s értékes és eredményes testi munkát csak az végez, aki szelleme egészét, szelleme energiáit maradék nélkül latbaveti, az ilyen munka végzésénél. És szellemi munkát eredményesen, mások hasznára, a közösség előmenetelére csak az végezhet, aki fizikai energiáit teljesen kimerítve egész lényét, vérét és izmait befekteti ebbe a munkába. Szellemileg kell verejtékezni a fizikai munkát végzőnek és testileg kell verejtékeznie a szellemi munkát végzőnek, ha igazán a köz javára, ha igazán a nemzet előmenetelére, ha igazán az emberi hivatás teljesítésére dolgozik. A nemzeti közösségnek a munka új érté-

kelése jegyében tehát az egész emberre gondot kell fordítani. S amilyen mértékben és arányban teszi ezt a nemzet, olyan mértékben gyarapszik anyagi, szellemi és erkölcsi tekintetben.

III.

Megítélésünk szerint nem a semleges, közömbösen mérlegelőknek s nemis a pesszimistáknak látszik igaza lenni. Az a diadalmas világnézet, mely magáénak vallja a most vázolt eszméket; a *közöségi-, népi-, nemzeti- és szociális* eszméket s mely ezeknek megvalósulásáért, együttes kibontakozásáért küzd és hódít teret, nem olyan, amelynek megjelenése következtében fájdalmas gondolatok és lehangoló érzések kellene erőt vegyenek rajtuk. Nincs igaza azoknak, akik hátsó gondolattal azt hirdetik, hogy még semmi kialakulva nincs, még csak keres az emberiség, még csak tétován tapogatózik, de homályosan lát és bizonytalanul lépked. A mai kor eszméi határozott életprogrammá kezdenek válni, s mindinkább nyilvánvalóvá lesz, hogy ezekben nem a francia forradalom gondolkodását kérődzi vissza a mai ember. A szabadság, egyenlőség, testvériség gyönyörű jel-

szavak voltak, de igen légiesek ahhoz, hogy a földdel érintkezzenek. Mindazonáltal nem kívánjuk értéküket semmiben sem lefokozni, de ha utánézünk, mire ment vele a millió, jobb életet áhítózó nincstelen, kiderül, hogy vajmi keveset lendült a sorsa. Szabadságot kapott valóban sokmillió jobbágy, zsellér és muzsik, de mit kezdhetett egy alapjában véve nem változott világban a szabadságával? Egyik gazdáját saját elhatározása értelmében elhagyhatta, tőle elkölthetett. Kapott egy lelki felszabadulást s egy csomó meleg ígéretet az egyenlőség és testvériséget illetőleg, de vajjon lett-e neki ebből háza, ruhája, kenyere s előálltak-e mindazon szociális igényeket kielégítő szükségletei, melyek valóban jelenthettek volna számára? Az individuum, az egyén felszabadult s aztán nekiindulhatott egy liberális gazdasági felépítésű világban szabadversenyre kelni másokkal. Persze, hogy egyenlőtlen volt ez a verseny, persze, hogy mindig alúlmaradt a nincstelen, mert nem szociális ellátást kapott, csak lelki malasztot. Egy kicsit meg volt csalva, egy kicsit be volt csapva. A római jog értelmében meghatározott »tulajdon« fogalma az egyéni, az individuális síkú liberálizmus világában

csak megerősödött a három forradalmi eszme jegyében, ami azt jelentette, hogy akinek volt, ezután is lesz, mert a tulajdonjog sértetlen, akinek nem volt, ezután sem lesz. Csak szabadság lesz, csak egyenlőség lesz, csak testvériség lesz, egyéb minden marad, a nyomorúság lesz, úgy, ahogy régen volt.

Ilyen francia forradalmi ízű és szellemi alapokra épült fel az orosz forradalmi állam. Azzal a különbséggel, hogy a három közül különösen az egyikre fektette a hangsúlyt. A szabadság elvesztette életrendszerükben a jelentőségét. A testvériség számára egy olyan államszervezetben, mely a családot, e fogalom élőtökéjét számításán kívül hagyta, nem volt hely. Így maradt az egyenlőség, mely abban domborodott ki, hogy akik felül voltak, ahul kerültek s akik alul voltak, felfelé igyekeztek s így alakultak tömeggé millió, meg millió emberéletek. Tömeggé és nem közösséggé. Így a bolsevizmus nemcsak hogy újat és jobbat nem hozott és nem termelt ki, de a meglevő forradalmi eszmények sovány változatát sem alkalmazta teljesen. A bolsevizmus egyetlen megnyilatkozásában sem nyújtott u. n. korszmét és botor minden olyan próbálkozás, mely a nemzeti szocializmust egy napon próbálja emlegetni azzal. ■■■